

Predviđanje konzervativnosti stava načinima prevazilaženja stresa pri odlučivanju

---

Da li način na koji pojedinac prevazilazi stres pri odlučivanju može da ukaže na konzervativnost njegovih stavova? Ovim istraživanjem ispitali smo vezu između četiri načina na koje se pojedinac nosi sa stresom pri odlučivanju – obazrivost, preobazrivost, prebacivanje odgovornosti i prokrastinacija i socijalne konzervativnosti njegovih odluka vezanih za društvena pitanja. Pri tome su za medijatore u ovoj vezi uzeti saznajni motivi – potreba za saznanjem i potreba za zaokruženošću. U istraživanju je učestvovalo 129 žena i 65 muškaraca starijih od 25 godina, prosečnog uzrasta 39 godina. Rezultati pokazuju da, na nominalnom nivou značajnosti 0.01, tri od četiri načina prevazilaženja stresa pri odlučivanju mogu predvideti konzervativnost odluke samo uz posredovanje potrebom za zaokruženošću. Ovaj nalaz se odnosi na obazrivost, prebacivanje odgovornosti i preobazrivost. Potreba za saznanjem u kontekstu predviđanja socijalne konzervativnosti nema ulogu posrednika. Prokrastinacija se nije pokazala kao prediktor (takođe na nivou značajnosti 0.01) ni potreba za saznanjem, ni potreba za zaokruženošću, ali je dobijen direktan efekat prokrastinacije na socijalni konzervativizam.

Uvod

Pristup definisanju psihološke osnove političkih ubeđenja varirao je tokom vremena. Pedesetih godina dvadesetog veka pojavila su se psihološka istraživanja koja su objašnjenje konzervativnosti pojedinca vezivala za karakteristične osobine ove grupe ljudi. Prva objašnjenja su problem političke opredeljenosti posmatrala kroz prizmu ličnih interesa pojedinca (tj. da li mu stavovi i ideologija određenog političkog pravca idu u korist), ili kao odraz individualnih razlika (odnosno psiholoških karakteristika zbog kojih pojedinac prihvata određeni politički pravac), ili kao posledicu uticaja sredine, na primer kada socijalno okruženje modeluje političke stavove pojedinca (Jost *et al.* 2003). U našem radu konzervativizmu smo pristupili po uzoru na struju istraživanja koja se pojavila nešto kasnije, i prema kojoj

---

Dušan Zubnar (2000), Zrenjanin, učenik 4. razreda Zrenjaninske gimnazije

Vladana Plavšić (2000), Pančevo, učenica 4. razreda Gimnazije „Uroš Predić”

MENTORKE:

Nevena Mijatović, studentkinja osnovnih studija, Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Milica Ninković, MA, Institut za psihologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

je u ispoljavanju konzervativnosti, uz psihološke karakteristike, bitan i situacioni faktor (osoba ne mora nužno biti konzervativna da bi u određenoj situaciji ispoljila stav konzervativnog karaktera). Razvoj ove ideje doveo je do izdvajanja dve karakteristike koje se danas smatraju elementarnim prekursorima konzervativnosti. U pitanju su *netolerancija neizvesnosti* i *netolerancija neodređenosti*, koje su se pokazale kao situacioni faktori koji kod različitih ljudi mogu izazvati konzervativan odgovor (Jost *et al.* 2003). Pretpostavlja se da konzervativne osobe kao odgovor na neizvesnost i neodređenost ispoljavaju određeno specifično ponašanje (*ibid.*). Otpor prema promenama i neprihvatanje jednakosti izdvajaju se kao bazična ponašanja konzervativnih osoba kada se nađu u neizvesnoj ili neodređenoj situaciji (Jost *et al.* 2003). Prihvatanje i zastupanje konzervativnih stavova može dovesti do toga da se i društveno okruženje pojedinca opire promenama i prihvata nejednakost, čime se otklanja neizvesnost i neodređenost, i omogućava održavanje nepromenjenog stanja koje je od izrazitog značaja za konzervativne osobe.

U našem istraživanju faktor situacije pokušali smo predstaviti uvođenjem odlučivanja. Ispitali smo da li je pribegavanje određenom načinu prevazilaženja neizvesnosti pri odlučivanju povezano sa ispoljavanjem konzervativnosti, uz pretpostavku da je sâmo ispoljavanje motivisano određenim psihološkim karakteristikama. U radu smo se oslonili na model koji su razvili Džost i saradnici (Jost *et al.* 2003), prema kojem će osoba u cilju prevazilaženja neizvesnosti i pretnje kada se nađe u situaciji koju doživljava kao preteću i neizvesnu, ispoljavati određene kognitivno-ličnosne karakteristike, kao što su potreba za zaokruženošću, netolerancija na neizvesnost, dogmatizam i druge. Neke od ovih karakteristika uslovljavaju manje ili više konzervativan pristup rešavanju polaznog problema. Pomenute kognitivno-ličnosne karakteristike podeljene su na sazajne, egzistencijalne i ideološke motive (*ibid.*). U našem radu ograničili smo se samo na karakteristike iz sazajne grupe. Karakteristike iz sazajne grupe su relevantne u domenu odlučivanja, jer omogućavaju prevazilaženje neizvesnosti samog procesa odlučivanja (Amit i Sagiv 2013), a fokus našeg istraživanja je upravo na objašnjenju konzervativnosti ispoljene prilikom donošenja odluka. Dakle, pojmovi koje je bitno definisati su konzervativni stavovi i sazajni motivi koji dovode do ispoljavanja konzervativnosti, kao i načini prevazilaženja stresa pri odlučivanju.

Motivaciona osnova konzervativnih stavova

Stav se definiše kao vrednovanje ljudi, objekata i ideja. To vrednovanje može biti pozitivno ili negativno i predstavlja odraz ubeđenja, emocionalnih reakcija i ponašanja pojedinca prema objektu stava (Aronson *et al.* 2007). Stavovi mogu biti lični i društveni. Kada je objekat stava zajednički velikom broju ljudi, kao što su slobodno tržište, tradicija, položaj žena u društvu i tako dalje, takav stav se naziva se društveni stav. Jedna od dimenzija razlikovanja društvenih stavova je dimenzija konzervativizam-liberalizam*. Naime, osobe konzervativnih stavova se zalažu za

*Ideologija konzervativizma je nastala kao reakcija intelektualne elite na promene izazvane Francuskom buržoaskom revolucijom (1789-99) (Giddens i Sutton 1986). Glavna ideja konzervativizma se odnosi na očuvanje tradicije koja, garantujući stabilnost poretka, daje osećaj sigurnosti. Liberalizam je u ideološkom smislu opoziciona konzervativizmu, i glavne ideje odnose se na zalaganje za slobodu i jednakost (Huntington

slobodno tržište, odnosno smatraju da treba ograničiti ulogu države u ekonomiji. Zaštita privatne svojine je jedan od ključnih prioriteta. Protive se visokim stopama poreza i zalažu se za privatizaciju (Cerovac 2018). Konzervativne osobe smatraju da, za razliku od ekonomske slobode, ličnu slobodu treba ograničiti, što je posebno izraženo kod stavova o seksualnim slobodama. U zapadnoj civilizaciji, konzervativci, između ostalog, smatraju da brak sme biti isključivo monogamijski savez između muškarca i žene, i da žene ne treba da imaju pravo na abortus (*ibid.*).

Pomenuto je da konzervativne osobe imaju više izraženu netoleranciju na neizvesnost, odnosno neizvesne situacije doživljavaju kao preteće (Jost *et al.* 2003). Kada se konzervativna osoba nađe pred odlukom o bitnom društvenom pitanju, kao najčešća motivišuća ponašanja za prevazilaženje neizvesnosti javljaju se prihvatanje nejednakosti i otpor prema promenama (*ibid.*). Tako, na primeru socijalnih pitanja, otpor prema promenama se može uočiti u protivljenju konzervativnih osoba promeni zakona koji bi prihvatio istopolne brakove (Cerovac 2018).

Ono što je takođe bitno napomenuti kada su socijalni stavovi u pitanju, jeste način na koji osoba prihvata određena ubeđenja (zastupa određene stavove). Pristup za koji smo se mi opredelili pri objašnjenju ovog problema je tzv. motivisana socijalna kognicija. Prema ovom teorijskom okviru, osoba prihvata određeni sistem ubeđenja, ne samo na osnovu informisanosti o samom sistemu (kako nalažu drugi teorijski okviri), i ne samo na osnovu njene motivisanosti određenim psihološkim karakteristikama, već kao posledicu sudelovanja pomenutih faktora, pored kojih bitnu ulogu ima i situacija (Jost *et al.* 2003). Pod motivišućim karakteristikama se smatraju prethodno pomenute kognitivno-ličnosne karakteristike predstavljene modelom Džosta i saradnika (*ibid.*). Naglasili smo da smo se opredelili za grupu sazajnih motiva, preciznije, iz te grupe odabrane su dve motivišuće karakteristike, *potreba za saznanjem* (PS) i *potreba za zaokruženošću* (PZ).

Potreba za zaokruženošću predstavlja sklonost pojedinca ka sveobuhvatnom i celovitom znanju o određenom problemu, odnosno odbojnost prema neodređenosti i konfuziji (Kruglanski i Webster 1996). Prema stavu Websterove i Kruglanskog, osobe sa izraženom PZ svoje procene najčešće formiraju na osnovu saznanja koja već poseduju, odnosno nisu mnogo otvoreni za nova saznanja pri prevazilaženju neodređenosti. Bitno je napomenuti da ovo može (a i ne mora) da utiče na kvalitet rešenja konfuzije. Za konzervativne osobe je karakterističan konvencionalan način mišljenja, pri čemu se više oslanjaju na iskustvo, što se teorijski poklapa sa opisom potrebe za zaokruženošću. Empirijski je ova pretpostavka potvrđena – dobijene su snažne pozitivne korelacije između PZ i konzervativnosti, čije vrednosti u nekim istraživanjima dostižu čak i 0.7 (među studentskim političkim aktivistima u Poljskoj; Golec 2001, prema Jost *et al.* 2003).

Potreba za saznanjem (PS) se definiše kao potreba za struktuiranjem bitnih događaja u životu pojedinca sa ciljem boljeg razumevanja doživljenog (Cacioppo i Petty 1982). Karakteriše je sklonost pojedinca da uživa u razmišljanju i da je pri rešavanju problema otvoren za nova saznanja (*ibid.*). Pokazano je da osobe sa izraženom potrebom za saznanjem pre-

feriraju rad na kompleksnijim zadacima u odnosu na jednostavnije zadatke (*ibid.*). Kako je iskustvo primarni izvor informacija na osnovu kojih konzervativne osobe donose zaključke, može se pretpostaviti da kod njih potreba za saznanjem nije izražena. U istraživanju Majkla Krovsona je pokazano da što osoba ima izraženiju potrebu za saznanjem, to je manje konzervativna (Crowson 2009).

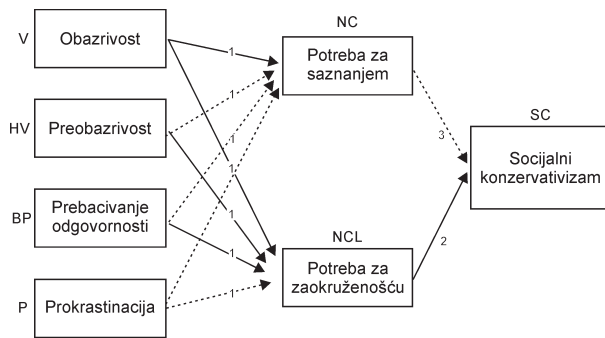
Bitno je naglasiti da PZ i PS prilikom definisanja mogu delovati kao veoma bliski konstrukti. Ipak, ove dve karakteristike se mogu posmatrati nezavisno jedna od druge. Razlog zbog kog smo se opredelili za ova dva motiva je prevenstveno to što su se pokazali kao veoma relevantni pri ispoljavanju konzervativnosti, ali pored toga, kao što je prethodno navedeno, igraju značajnu ulogu u prevazilaženju stresa pri odlučivanju (Amit i Sagiv 2013). Prevazilaženje stresa pri odlučivanju je dimenzija koja do sada nije mnogo istražena u kontekstu ispoljavanja konzervativnosti, i pre nego što pređemo na problem istraživanja preostaje da je definišemo.

Načini prevazilaženja stresa pri odlučivanju

Prvu iscrpnu teoriju o tome kako se ljudi nose sa nedoumicama i konfliktima prilikom odlučivanja predstavili su Dženis i Man (Jani i Mann 1977). Konfliktna situacija prilikom odlučivanja predstavlja istovremene težnje ka različitim opcijama koje se javljaju kod pojedinca kada treba da odluči da li da preduzme određenu aktivnost ili ne (*ibid.*). Mogu se izdvojiti četiri načina prevazilaženja neizvesnosti prilikom odlučivanja, a to su (a) obazrivost, (b) preobazrivost, (c) prebacivanje odgovornosti i (d) prokrastinacija (Mann *et al.* 1997). Prvi način, *obazrivost*, odnosi se na pažljivo prikupljanje podataka u vezi sa problemom i razmatranje svake opcije. *Preobazrivost* se odnosi na nepromišljeno traženje rešenja nedoumice, a ishodi mnogih odluka se zanemaruju zbog neprijatnosti izazvane neizvesnošću, i osoba se odlučuje za onu opciju koja pruža trenutno olakšanje. *Prebacivanje odgovornosti* predstavlja prepuštanje odluke nekom koga osoba smatra kompetentnijim, jer ona sama nema potrebu da traga za rešenjima. Poslednji način, *prokrastinacija*, ogleda se u odlaganju donošenja odluke.

Načini nošenja sa stresom mogu se povezati sa potrebama za zaokruženošću i saznanjem. U radu Van Latemove i saradnika uočeno je da osobe sa izraženom potrebom za zaokruženošću češće prebacuju odgovornost, da se preobazrivo ponašaju, ali da manje prokrastiniraju. S druge strane, osobe sa izraženijom potrebom za saznanjem češće obazrivo pristupaju problemu, ali češće i prokrastiniraju, dok prebacivanje odgovornosti i preobazrivost nisu toliko česti mehanizmi (Van Laethem *et al.* 2003).

Na slici 1 su prikazani do sada pomenuti rezultati, kao i veze između konstrukata ovog istraživanja (načini prevazilaženja stresa pri odlučivanju i saznavnih motiva, socijalne konzervativnosti i saznavnih motiva), na osnovu kojih smo formulisali naše istraživačko pitanje: da li načini prevazilaženja stresa kod odlučivanja mogu usloviti donošenje odluke konzervativnog

Slika 1. Prikaz povezanosti dobijenih u prethodnim istraživanjima (1 – Van Laethem *et al.* 2003; 2 – Jost *et al.* 2003; 3 – Napier i Jost 2008). Punom linijom je označena pozitivna korelacija, a isprekidanom negativna.

Figure 1. Previously captured relationships between the variables in focus (1 – Van Laethem *et al.* 2003; 2 – Jost *et al.* 2003; 3 – Napier and Jost 2008). The solid line represents positive correlation and the dashed line represents negative correlation. Tags: V – vigilance, HV – hypervigilance, BP – buck-passing, P – procrastination; NC – need for cognition, NCL – need for closure, SC – social conservatism.

karaktera i ako je tako, koju ulogu u tom mehanizmu imaju potrebe za zaokruženošću i saznanjem.

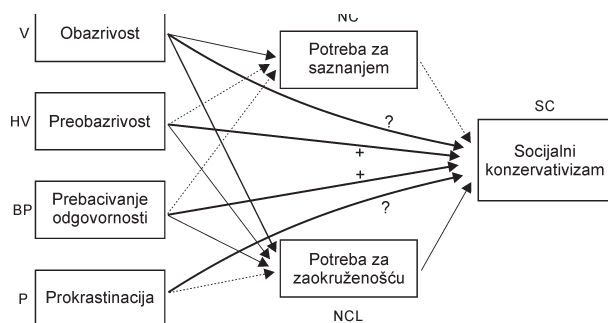
Problem istraživanja

Cilj ovog istraživanja je da se ispita da li se na osnovu načina na koje pojedinac prevazilazi neizvesnost donošenja odluka, može predvideti konzervativnost odluke koju će doneti, uz pretpostavku da je taj odnos posredovan potrebom za saznanjem i potrebom za zaokruženošću (PS i PZ). Odabran je medijatorski model, jer se kroz prethodna istraživanja pokazalo da potrebe za saznanjem i zaokruženošću igraju bitne uloge i u procesu donošenja odluka i u ispoljavanju konzervativnosti.

Naime, prva stvar koju je trebalo uraditi nakon postavljanja teorijske osnove, bila je uključivanje pomenutih konstrukata u medijatorski model, vodeći računa o bazičnosti. Stabilni konzervativni stavovi se formiraju nakon 25. godine života (Funk *et al.* 2009), dok se načini prevazilaženja stresa pri odlučivanju razvijaju mnogo ranije, kao mehanizmi neophodni za donošenje odluka. Na osnovu ove činjenice, načini za prevazilaženje stresa su uzeti za prediktore, potreba za saznanjem i potreba za zaokruženošću kao medijatori, a socijalni stavovi kao kriterijum.

Hipoteze. H1: Sva četiri načina prevazilaženja konfliktnih situacija donošenja odluka (obazrivost, preobazrivost, prebacivanje odgovornosti i prokrastinacija) su dobri prediktori konzervativizma. Za prebacivanje odgovornosti, preobazrivost i prokrastinaciju se može pretpostaviti pozitivna direktna predikcija konzervativizma (Van Laethem *et al.* 2003; Jost *et al.* 2003). Prilikom istraživanja nismo naišli na nalaz kojim bi se mogla izvesti pretpostavka o smeru i intenzitetu predikcije konzervativizma obazrivošću (slika 2).

H2a: Imajući u vidu da PZ ima značajnu ulogu u načininima prevazilaženja stresa pri odlučivanju (Van Laethem *et al.* 2003), kao i u ispoljavanju konzervativnosti (Jost *et al.* 2003), pretpostavlja se da će PZ

Slika 2. Prikaz relacija dobijenih u prethodnim istraživanjima (puna linija označava pozitivnu a isprekidana negativnu korelaciju) i naših pretpostavki o smeru povezanosti. Znakom + je označena pozitivna pretpostavljena korelacija, a znakom ? relacija čiji karakter ne možemo argumentovano da pretpostavimo

Figure 2. Previously captured relationships (where the solid line represents positive correlation and the dashed line negative) and the proposed direction of correlation between patterns for coping with decisional conflict and social conservatism. The + sign marks an assumed positive correlation, while the ? sign marks relations where the character cannot be predicted.

posredovati odnos između načina prevazilaženja stresa i socijalne konzervativnosti odluke. Ovaj medijatorski odnos može se pretpostaviti u slučaju obazrivosti, preobazrivosti i prebacivanja odgovornosti, budući da veza između prokrastinacije i PZ nije zabeležena u radu Van Latemove i saradnika. Na osnovu prethodnih istraživanja može se dodatno pretpostaviti da će PZ pozitivno predviđati konzervativizam. Takođe, obazrivost, preobazrivost i prebacivanje odgovornosti će pozitivno predviđati PZ, dok za prokrastinaciju nije pronađen nalaz koji bi mogao da ukaže na tip povezanosti sa PZ.

H2b: Prethodna istraživanja (Crowson 2009; Van Laethem *et al.* 2003) ukazuju da je PS takođe povezana i sa načinima prevazilaženja stresa pri odlučivanju i sa ispoljavanjem konzervativnosti, pa se takođe pretpostavlja moguće posredovanje odnosa između načina prevazilaženja i socijalne konzervativnosti. Pretpostavka je da će se efekat načina prevazilaženja na socijalnu konzervativnost odluke preko PS kao medijatorom ispoljiti u sva četiri slučaja (*ibid.*). Na osnovu prethodno dobijenih nalaza (Van Laethem *et al.* 2003), obazrivost će pozitivno predviđati PS, a preostala tri načina prevazilaženja stresa negativno. PS će negativno predviđati konzervativizam.

Metod

Varijable. Prediktorske varijable u ovom istraživanju su četiri načina prevazilaženja konfliktnih situacija donošenja odluka (obazrivost, preobazrivost, prebacivanje odgovornosti i prokrastinacija) operacionalizovane skorom dobijenim na osnovu odgovora na stavke iz upitnika MDMQ (The Melbourne Decision Making Questionnaire). Medijatorske varijable su Potreba za saznanjem (PS), merena skorom na skali potrebe za saznanjem, i Potreba za zaokruženošću (PZ) merena skorom na skali potrebe za zaokruženošću. Kriterijumska varijabla je socijalni konzervativizam meren

skorom na SEC skali konzervativizma (Social and Economic Conservatism Scale), na kojoj nizak skor ukazuje na liberalnu, a visok na konzervativnu orijentaciju.

Uzorak. Uzorak je činilo 65 muškaraca i 129 žena, uzrasta od 25 do 65 godina ($M = 39$ $SD = 10$). Ovaj raspon godina smo odabrali jer je u istraživanju Fankove i saradnika (Funk *et al.* 2009) pokazano da se u periodu između 21. i 25. godine javlja promena u političkim uverenjima kao posledica osamostaljivanja i napuštanja doma, a nakon 25. godine stavovi se stabilizuju i ne menjaju drastično.

Instrumenti. Prvi instrument, SEC skala (Social and Economic Conservatism Scale, $\alpha = 0.83$), sastoji se od 11 stavki (npr. *Tradicionalni brak treba da bude stub društva*), prema kojima ispitanici ocenjuju svoje mišljenje na skali od 0 do 100 (0 – veoma negativno, 100 – veoma pozitivno), a svakom podeoku odgovara vrednost 1. Tri stavke su bile negativno reflektovane (npr. *Žene treba da imaju pravo da odlučuju o prekidu trudnoće*). Niži skorovi upućuju na liberalnost, dok viši upućuju na konzervativnost ispitanika (Žeželj i Lazić 2019) (prilog A).

Drugi instrument je MDM upitnik (The Melbourne Decision Making Questionnaire) za određivanje načina prevazilaženja neizvesnosti pri odlučivanju. Upitnik se sastoji od 22 stavke podeljene u četiri kategorije na osnovu načina prevazilaženja neizvesnosti pri odlučivanju: obazriv način, $\alpha = 0.80$ (*Pokušavam da pronađem prednosti svih mogućnosti*); preobazriv način, $\alpha = 0.74$ (*Ne mogu da razmišljam bistro kad moram da donesem odluku u žurbi*); prebacivanje odgovornosti, $\alpha = 0.87$ (*Rađe prepuštam odluke nekome drugom*); prokrastinacija, $\alpha = 0.81$ (*Odlazem donošenje odluka dok ne bude prekasno*). Ispitanik iskazuje u kom stepenu se slaže ili ne slaže sa datom stavkom na trostepenoj Likertovoj skali (0 – ne slažem se, 2 – slažem se) (Mann *et al.* 1997). MDM upitnik smo preveli na srpski jezik, a zatim je srpska verzija poslata na ponovni prevod sa srpskog na engleski, kako bi smo potvrdili da je prevod sa engleskog bio dosledan. Sve stavke su zadržane (prilog B).

Treći instrument je prevedena skala za merenje potrebe za zaokruženošću (PZ) koja se sastoji od 15 stavki ($\alpha = 0.79$), a ispitanik izražava slaganje na šestostepenoj Likertovoj skali (1 – izrazito se ne slažem, 6 – izrazito se slažem). Preuzeta je Novovićeve srpska verzija instrumenta Websterove i Kruglanskog od 47 stavki (Webster i Kruglanski 1994, prema Gogić *et al.* 2009) iz koje je izdvojeno 15 stavki na osnovu skraćene verzije Rouca i Van Hila (Roets i Van Hiel 2011) (prilog C). Poslednji instrument korišćen u ovom istraživanju je prevedena skala za merenje potrebe za saznanjem (PS) koja se sastoji od 18 stavki ($\alpha = 0.92$), prema kojima ispitanik, na petostepenoj Likertovoj skali ocenjuje koliko su stavke karakteristične za njega (1 – izrazito nekarakteristično, 5 – izrazito karakteristično) (Cacioppo *et al.* 2013). Skala je prevedena na isti način kao i MDM upitnik (prilog D).

Postupak. Cilj ovog istraživanja je da se ispita da li se na osnovu načina na koje pojedinac prevazilazi neizvesnost donošenja odluka može predvideti konzervativnost odluke koju će doneti, uz pretpostavku da je taj

odnos posredovan potrebom za saznanjem i potrebom za zaokruženošću (PS i PZ).

Upitnik, koji je bio konstruisan korišćenjem softverskog paketa SoSci Survey, popunjavao je online. Osim SEC skale, MDM upitnika i skala PZ i PS, postojao je i blok za demografska pitanja koji je popunjavao prvi. Kako bismo prenebegli uticaj redosleda upitnika na rezultate istraživanja, korišćene su dve verzije upitnika u kojima je redosled skala bio drugačiji.

Rezultati

Uspešnost instrumenata. Pouzdanost svih instrumenata u našem istraživanju bila je iznad 0.7 (tabela 1). Pouzdanost SEC skale (skale socijalnog i ekonomskog konzervativizma) je zadovoljavajuća, no kada se ona razloži na dva aspekta konzervativnih stavova, socijalni i ekonomski, vidimo da socijalni aspekt ima visoku pouzdanost, dok ekonomski smanjuje pouzdanost ukupne skale. Kao posebnu manu skale ekonomskog konzervativizma treba navesti stavku *Država treba da daje socijalnu pomoć ugroženim građanima*, jer bi bez ove stavke pouzdanost skale ekonomskog konzervativizma skočila sa 0.36 na 0.55. Čak i kada smo izbacili ovu stavku iz skale, iako dosta bolja, pouzdanost skale i dalje nije bila zadovoljavajuća, pa smo u našem istraživanju izbacili ekonomski aspekt SEC skale. Kada se uporede teorijski i empirijski raspon, sve skale imaju dobru pokrivenost. Podskale konzervativizma nisu ujednačene po broju stavki, ekonomska komponenta ima znatno manje stavki, što je onemogućilo da se sagleda i ovaj aspekt konzervativnih stavova.

Skorovi na skalama PS (potreba za saznanjem) i PZ (potreba za zaokruženošću) su normalno distribuirani. Pozitivna asimetrija je dobijena kod skale prebacivanja odgovornosti i skale prokrastinacije, a negativna

Tabela 1. Deskriptivna statistika korišćenih skala za operacionalizaciju konstrukata

Skala	Teor. raspon		Emp. raspon		M	SD	α	ZSk	ZKu
	Min	Max	Min	Max					
PZ	1	6	1.8	5.67	3.87	0.8	0.81	-0.34	-1.37
PS	1	5	2.1	4.94	3.61	0.57	0.85	-0.26	-1.42
Obazrivost	1	3	1	3	2.72	0.37	0.74	-11.6	14.6
Preobazrivost	1	3	1	3	1.81	0.55	0.81	6.98	2.47
Prebacivanje odgovornosti	1	3	1	3	1.47	0.47	0.80	4.97	-0.43
Prokrastinacija	1	3	1	3	1.56	0.56	0.70	1.47	-2.37
SEC	1	101	1	81.6	48.8	17.5	0.77	-3.16	-0.58
Socijalni konzervativizam	1	101	1	99.1	46.7	23.5	0.83	-1.10	-2.40

M – srednja vrednost, SD – standardna devijacija, ZSk – standardizovani skjunis, ZKu – standardizovani kurtosis, α – pouzdanost

Tabela 2. Korelacije između prediktorskih, kriterijumskih i medijatorskih varijabli

	1	2	3	4	5	6	7
1 PS							
2 PZ	0.272**						
3 Obazrivost	0.130	0.228**					
4 Prebacivanje odgovornosti	0.290**	0.261**	-0.003				
5 Prokrastinacija	-0.100	0.150*	0.019	0.532**			
6 Preobazrivost	0.208**	0.351*	0.206**	0.523**	0.596**		
7 SEC	0.192**	0.242*	0.195**	-0.073	-0.204**	0.009	
8 Socijalni konzervativizam	0.213**	0.269*	0.147*	-0.039	-0.140	0.045	0.944**

** – korelacija značajna na nivou 0.01, * – korelacija značajna na nivou 0.05

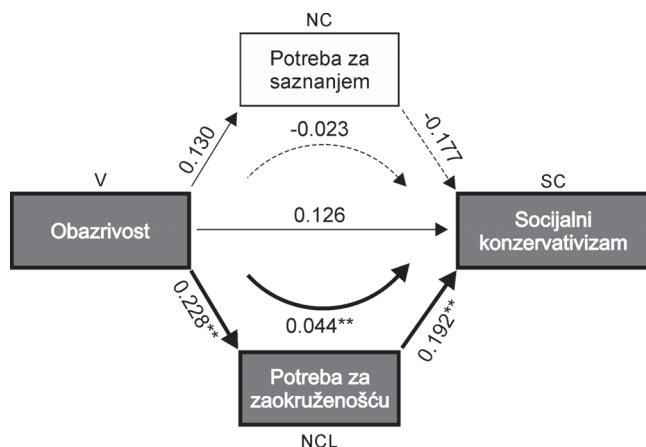
kod skale obazrivosti, što ukazuje na tendenciju društveno poželjnog odgovaranja. Leptokurtična (šiljasta) distribucija dobijena je kod skale obazrivosti i prebacivanja odgovornosti, što znači da su se ispitanici grupisali oko malog broja sličnih odgovora, a platokurtična (spljoštena) kod skale preobazrivosti i skale socijalnog konzervativizma (tabela 1).

Međusobna povezanost varijabli. Iako se pojedinačne korelacije tri prediktora (prebacivanje odgovornosti, preobazrivost i prokrastinacija) sa kriterijumom (socijalni konzervativizam) nisu pokazale značajnim (tabela 2), medijatorsku analizu smo sproveli pod pretpostavkom da su medijatori mogli imati supresivni efekat na pomenute prediktore, odnosno da će se prediktivna vrednost prebacivanja odgovornosti, preobazrivosti i prokrastinacije možda povećati prilikom uvođenja medijatora u analizu i pokazati značajnom (Zhao *et al.* 2010; MacKinon *et al.* 2000).

Regresiona analiza sa socijalnim konzervativizmom kao kriterijumom. Sva četiri prediktora predviđaju socijalni konzervativizam ($R^2 = 5.8\%$, $F(4, 189) = 2.93$, $p = 0.02$), ali predikcija je značajno bolja kada kada se u model dodaju i oba medijatora ($R^2 = 14.9\%$, $F(6, 187) = 5.48$, $p < 0.01$).

Nakon sumarne regresione analize ušli smo u detaljnije ispitivanje naših pretpostavki, ispitujući svaki način prevazilaženja samostalno kao prediktor socijalnog konzervativizma uz posredovanje ovog odnosa Potrebama za saznanjem i zaokruženošću. Svi medijatorski modeli analizirani su pomoću PROCESS makroa (v3) za SPSS softver (Hayes 2018). Pri tome smo se opredelili za prag značajnosti $p = 0.01$, kako bi dobili oštriju predstavu o konačnom ishodu ovih analiza, ne ulazeći detaljnije u osnovanost ovakvog izbora. Međutim, na dijagramima su prikazani kompletni rezultati, pri čemu su različiti nivoi značajnosti i grafički naglašeni.

Obazrivost i socijalni konzervativizam. Analiza povezanosti obazrivosti i socijalnog konzervativizma, sa potrebom za zaokruženošću i potrebom za saznanjem kao medijatorima, pokazala je da potpun model

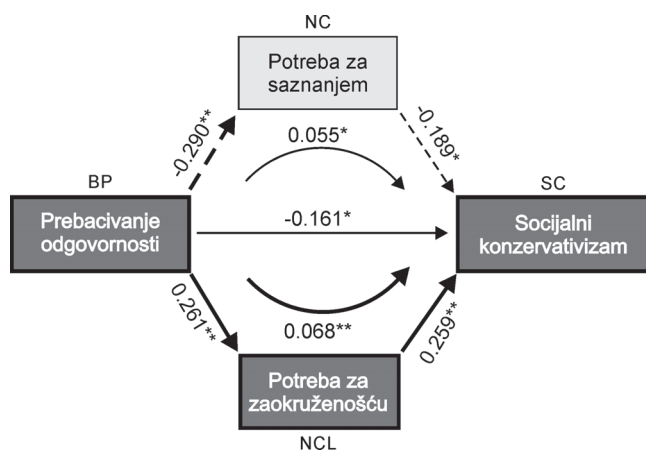

Slika 3. Prikaz medijatorskog modela obazrivosti i socijalnog konzervativizma. Brojevi na strelicama predstavljaju vrednosti standardiz. koeficijenta β . * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$. Isto važi za dijagrame na slikama 4, 5 i 6.

Figure 3. Mediation model for the relationship between vigilance (V) and social conservatism (SC). Mediators: NC – need for cognition, NCL – need for cognitive closure. Numbers at arrows represent the standardized β coefficients. * – the value is significant at 0.05 level, ** – the value is significant at 0.01 level. The solid line represents positive correlation and the dashed line represents negative correlation. The same applies to figures 4, 5 and 6.

(obazrivost sa oba medijatora) dobro predviđa kriterijum ($F(3, 190) = 7.64$, $p < 0.01$; $R^2 = 0.11$). Međutim, obazrivost ne predstavlja značajan prediktor same PS ($F(1, 192) = 3.25$, $p = 0.07$, $R^2 = 0.017$; $\beta = 0.13$, $t(192) = 1.81$, $p = 0.07$). Takođe, kada je u pitanju potreba za saznanjem, nije dobijen ni indirektan efekat ($\beta = -0.023$, $p > 0.01$). S druge strane obazrivost se pokazala kao značajan prediktor potrebe za zaokruženošću ($F(1, 192) = 10.5$, $p < 0.01$, $R^2 = 0.05$; $\beta = 0.228$, $t(192) = 3.24$, $p < 0.01$), što se pokalapa sa dobijenim rezultatima iz prethodnih studija (Van Laethem *et al.* 2003). Medijacija je potpuna samo preko PZ, što znači da obazrivost predviđa socijalni konzervativizam jedino indirektno, preko potrebe za zaokruženošću ($\beta = 0.044$, $p < 0.01$) (slika 3), a da direktan efekat obazrivosti na konzervativizam nije značajan ($\beta = 0.126$, $p = 0.08$).

Prebacivanje odgovornosti i socijalni konzervativizam. Prebacivanje odgovornosti u modelu sa sa oba medijatora takođe dobro predviđa

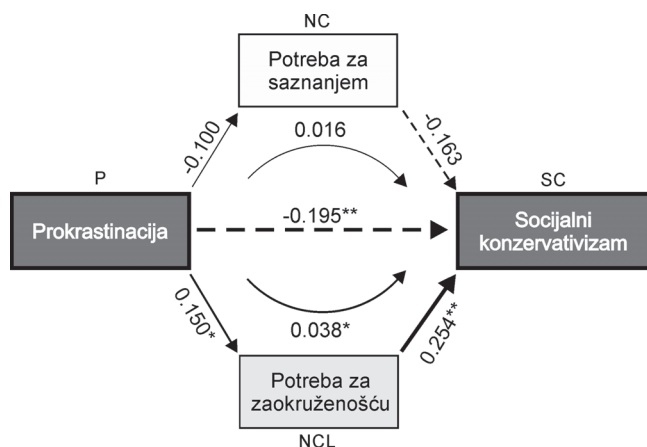

Slika 4. Prikaz medijatorskog modela prebacivanja odgovornosti i socijalnog konzervativizma.

Figure 4. Mediation model for the relationship between buck-passing (BP) and social conservatism (SC). Mediators: NC – need for cognition, NCL – need for cognitive closure.

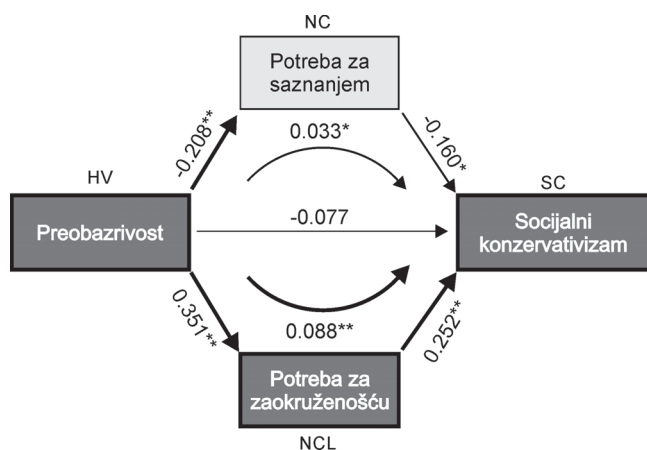
socijalni konzervativizam ($F(3, 190) = 8.32, p < 0.01, R^2 = 0.12$). Prebacivanje odgovornosti se pokazalo kao značajan prediktor same PS ($F(1, 192) = 17.6, p < 0.01, R^2 = 0.08; \beta = -0.290, t(192) = -4.19, p < 0.01$), međutim, kao i kod obazrivosti, efekat preko PS nije potvrđen ($\beta = 0.055, p > 0.01$). Potreba za zaokruženošću je dobro predviđena prebacivanjem odgovornosti ($F(1, 192) = 14.0, p < 0.01, R^2 = 0.07; \beta = 0.261, t(192) = 3.74, p < 0.01$), i zabeležen je pozitivan indirektni efekat ($\beta = 0.068, p < 0.01$). Medijacija je potpuna preko PZ (slika 4), a direktan efekat nije značajan na nivou 0.01 ($\beta = -0.161, p = 0.03$).

Prokrastinacija i socijalni konzervativizam. Prokrastinacija u modelu sa PS i PZ dobro predviđa socijalni konzervativizam ($F(3, 190) = 9.47, p < 0.01, R^2 = 0.13$). Prokrastinacija se (na nivou značajnosti 0.01) nije pokazala kao prediktor ni potreba za saznanjem, ni potreba za zaokruženošću. U slučaju prokrastinacije medijacija nije značajna (slika 5), međutim zabe-

Slika 5. Prikaz medijatorskog modela prokrastinacije i socijalnog konzervativizma.

Figure 5. Mediation model for the relationship between procrastination (P) and social conservatism (SC). Mediators: NC – need for cognition, NCL – need for cognitive closure.

Slika 6. Prikaz medijatorskog modela preobazrivosti i socijalnog konzervativizma.

Figure 6. Mediation model for the relationship between hypervigilance (HV) and social conservatism (SC). Mediators: NC – need for cognition, NCL – need for cognitive closure.

ležen je direktan efekat prokrastinacije na socijalni konzervativizam ($\beta = -0.195$, $t(192) = -2.839$, $p < 0.01$) (slika 5).

Preobazrivost i socijalni konzervativizam. Model preobazrivosti sa PS i PZ dobro predviđa konzervativizam ($F(3, 190) = 6.90$, $p < 0.01$, $R^2 = 0.10$). Predikcija PS zasebno, kao ni indirektni efekat, nisu zabeleženi na novou značajnosti 0.01. Preobazrivost se pokazala kao dobar prediktor PZ ($F(1, 192) = 26.9$, $p < 0.01$, $R^2 = 0.12$; $b = 0.351$, $t(192) = 5.19$, $p < 0.01$), i zabeležen je indirektni efekat preko PZ ($\beta = 0.088$, $p < 0.01$). Medijacija je potpuna, što znači da preobazrivost predviđa socijalni konzervativizam indirektnim putem preko PZ (slika 6).

Diskusija

Kod obazrivosti, preobazrivosti i prebacivanja odgovornosti, kada se koristi stroži prag značajnosti ($p = 0.01$), ne dobija se direktan efekat načina prevazilaženja stresa pri odlučivanju na konzervativne stavove. Ipak, kada govorimo o društvenim stavovima, važno je uzeti u obzir načine na koje pojedinac uobičajeno prevazilazi stres pri odlučivanju, kao i motivacione činioce koji mogu da posreduju ovaj proces. Ovim je potvrđena teorija koju iznose Džost i saradnici u svom radu (2003), naime, perspektiva motivisane socijalne kognicije u osnovi konzervativnosti stavova ogleda se i u našim rezultatima. Društveni stavovi koje ispitanici imaju, posledica su zadovoljenja određenih psiholoških potreba. Ono šta ljudi biraju, posredovano je motivima kojii na njih deluju i načinima na koji odgovaraju na te motivacije. To naravno ne znači da je ishod, odnosno njihovi stavovi, proizvodjan i neprincipijelan, ova teorija kažeda su motivacije koje ljude nagone na određeno reagovanje umešane u to kom sistemu verovanja će biti naklonjeniji (Jost *et al.* 2003). U situaciji odlučivanja, koja je u ovom radu predstavljena kroz upitnik, ljudi moraju da prevladaju neizvesnost da bi došli do razrešenja nedoumice, odnosno donošenja odluke. Ovo suočavanje sa neizvesnošću provocira različite reakcije kod različitih ljudi, a kod onih koji imaju izraženiju potrebu ka zaokruženošću znanja i uverenja koje imaju, ispostavlja se da je ishod ovog procesa konzervativniji društveni stav.

Pored teorijskog okvira koji je osnova našeg istraživanja, da bismo postavili svoje hipoteze o povezanosti, vodili smo se i prethodno empirijski dobijenim rezultatima o povezanosti načina prevazilaženja stresa pri odlučivanju sa kognitivno-motivacionim konstruktima – potrebom za zaokruženošću i potrebom za saznanjem. U radu Van Latemove i saradnika potreba za zaokruženošću pozitivno je povezana sa obazrivošću, prebacivanjem odgovornosti i preobazrivošću, dok za prokrastinaciju ta povezanost nije dobijena (Van Laethem *et al.* 2003). Rezultati našeg istraživanja se poklapaju sa rezultatima dobijenim u pomenutom radu. Kada je u pitanju potreba za saznanjem, u radu Van Latemove i saradnika (*ibid.*) dobijena je pozitivna povezanost sa obazrivošću, a negativna sa preobazrivošću, prebacivanjem odgovornosti i prokrastinacijom. Naši rezultati se razlikuju u slučaju povezanosti potrebe za saznanjem sa prokrastinacijom i obazrivošću,

gde nije dobijena statistički značajna vrednost. Naši nalazi o povezanosti socijalnog konzervativizma i potreba za saznanjem i zaokruženošću potvrđuju pozitivnu korelaciju PZ sa konzervativizmom i negativnu korelaciju PS sa konzervativizmom koju su dobili Džost i saradnici (Jost *et al.* 2003; Napier i Jost 2008) (tabela 2).

Prema dobijenim rezultatima, uzimajući u obzir stroži prag značajnosti koji je uveden, obazrivost u modelu sa medijatorima može da predvidi socijalni konzervativizam isključivo preko potrebe za zaokruženošću. Naime, ukoliko posmatramo osobu koja pri odlučivanju obazrivo pristupa prevazilaženju stresa, sa aktivacijom potrebe za zaokruženošću, možemo pretpostaviti da će, kao posledica ovog mehanizma, osoba ispoljiti konzervativniji stav vezan za neko društveno pitanje. Obazrivost se smatra načinom prevazilaženja stresa pri odlučivanju koji vodi ka kvalitetnoj odluci, jer se odlikuje promišljenošću i analitičnošću (Mann *et al.* 1997). Potreba za saznanjem ostvaruje drugačije veze sa stilovima odlučivanja nego PZ, stoga bismo očekivali da PS bude koristan dodatak slagalici povezanosti konzervativnosti stavova i procesa odlučivanja. Ipak, PS ne posreduje u ovom odnosu, iako ostvaruje veze zasebno sa konzervativnošću kao i stilovima odlučivanja. Interepretacija izostanka ove veze može da se nađe u izostanku detaljnijeg razmatranja potrebe za saznanjem u mehanizmu koji spaja reakcije na neizvesnost i prihvatanje konzervativnih stavova (Jost *et al.* 2003). Budući da je naš model dedukovani slučaj teorijskog modela motivisane socijalne kognicije u osnovi konzervativnosti, ovakav ishod odgovara pretpostavkama teorijskog modela

Prebacivanje odgovornosti (na nivou značajnosti 0.01) takođe predviđa socijalni konzervativizam samo kada se u obzir uzme Potreba za zaokruženošću. Prebacivanje odgovornosti, odnosno prepuštanje odluke drugome, kao način prevazilaženja stresa se smatra lošim, ne nužno po kvalitet donešene odluke, već po sposobnost pojedinca da se samostalno izbori sa stresom pri odlučivanju (Mann *et al.* 1997). Kod osobe koja pri odlučivanju prebacujući odgovornost prevazilazi stres, konzervativnost se može očekivati, ukoliko je u samom proces odlučivanja sudelovala Potreba za zaokruženošću.

Kod prokrastinacije se ispoljio samo direktni efekat, odnosno, na nivou značajnosti 0.01, predviđanje socijalnog konzervativizma nije posredovano ni potrebom za saznanjem ni potrebom za zaokruženošću. Negativna korelacija ukazuje da su osobe koje prokrastiniraju liberalnije po pitanju socijalnih stavova. Činjenica da osoba koja stres prevazilazi odlaganjem rešenja neće ispoljiti konzervativnost, mogla se očekivati. Prokrastiniranjem se neizvesnost održava u dužem vremenskom periodu. Kako su konzervativne osobe netolerantne na neizvesnost, prioritet u neizvesnoj situaciji je nalaženje rešenja iste. Prokrastinacija je loš način prevladavanja stresa pri odlučivanju, jer pojedinac odugovlači i ne ostavlja sebi dovoljno vremena da promisli odluke (Mann *et al.* 1997).

Na osnovu preobazrivosti, konzervativno ponašanje takođe možemo bolje predvideti preko potrebe za zaokruženošću, nego preko potrebe za saznanjem. Preobazriva osoba u stresnim situacijama odlučivanja prikuplja

veliki broj podataka koje ne ume da razvrsta u celine i tako odabere najbolje rešenje, zbog čega se preobazrivost ne smatra dobrom strategijom prevladavanja stresa pri odlučivanju (Mann *et al.* 1997). U situaciji odlučivanja osoba koja preobazrivo reaguje pokreće mehanizam kojim bi što brže došla do razrešenja i oslobodila se stresa. Pri tome, oslanjajući se pretežno na prethodno stečena znanja, bez sposobnosti da odabere relevantne podatke koji bi je doveli do dobro promišljene odluke, osoba reaguje konzervativnije na društvena pitanja.

Bitno je osvrnuti se na to da su tri instrumenta bila prevedena (skale PZ, PS i MDM upitnik), a jedan validiran (SEC). Svi instrumenti koji su prevedeni su pokazali dobru pouzdanost i nakon prevoda. Pored toga proverili smo kakve su psihometrijske karakteristike SEC skala, što može biti značajno za dalja istraživanja socijalnog konzervativizma u ovom području. U svom radu Džost i saradnici ističu da je problem više od polovine radova u kojima se konzervativizmu pristupa kroz teorijski okvir motivisane socijalne kognicije taj što su ispitanici isključivo studentska populacija (Jost *et al.* 2003). Nasuprot tome u našem uzorku bili su zastupljeni ljudi različitih uzrasta, što nam je omogućilo da oslikamo ovaj mehanizam realnije u populaciji u kojoj je ispitivan.

U poglavlju o rezultatima pomenuto je da su stavke ekonomskog dela SEC skale izbačene iz glavnih analiza, jer značajno smanjuju pouzdanost cele skale. Ova skala preuzeta je od istraživača iz SAD, i smatramo da neke teme pokrivene stavkama nisu bile relevantne ispitanicima sa našeg područja, zbog čega njihovi odgovori nisu oslikavali ekonomski konzervativizam. Na to ukazuje i činjenica da se pouzdanost stavki ekonomskog aspekta drastično poveća kada se izbací stavka o socijalnoj pomoći (*Država treba da daje socijalnu pomoć ugroženim građanima*). Naše društvo je u procesu post-socijalističke tranzicije (Tomanović i Ignjatović 2006), odnosno sada odrastaju generacije čiji su roditelji živeli u socijalizmu. Shodno tome, slaganje sa ovom tvrdnjom možda nije indikator ekonomskog konzervativizma, već su odgovori mahom bili posledica vrednosti koje su ljudi usvojili u periodu pre i tokom post-socijalističke tranzicije. Bitno je da se istakne da instrumenti korišćen u ovom istraživanju ne stavljaju u isti nivo saznanje motive i konzervativnost, što je bila greška dugo korišćenog Vilsonovog upitnika konzervativnosti (Jost *et al.* 2003). Vilson je saznanje motive postavio u upitnik kao nepolitički stimulus koji bi trebalo da isprovocira generalne stavove koji su u vezi sa izbegavanjem neizvesnosti. Upitnik koji smo mi koristili ispituje samo socijalno-političke stavove. Saznanje motive smo ispitali kroz posebne upitnike i to kao posrednike u mehanizmu koji objašnjava konzervativno ponašanje pojedinaца u situacijama odlučivanja. Smatramo da smo u ovom radu u određenoj meri uspeli da izolujemo situaciju odlučivanja kroz upitnik, odnosno da su odgovori ispitanika delimično oslikali način na koji bi oni donosili odluke kada bi se zaista našli u situaciji odlučivanja. Ishod njihovog dominantnog stila odlučivanja bili su konzervativniji ili liberalniji stavovi.

U istraživanju Tetloka i saradnika (Tetlock *et al.* 1985) ispitivani su ishodi stvarnih situacija odlučivanja. Sudije koje analitički razmišljaju o

kompleksnim pitanjima imale su liberalniji pristup rešavanju slučajeva. Način na koji oni prevazilaze stres pri odlučivanju kada se prvi put sretnu sa pitanjem, koliko se udubljuju u pitanje, dobro predviđa da li će odluka koju donesu biti konzervativna. Relevantnost rezultata pomenutog istraživanja za interpretaciju rezultata ovog istraživanja, ogleda se u praktičnosti. Način prevazilaženja stresa pri odlučivanju u ovom istraživanju određen je na osnovu odgovora ispitanika na stavke koje su opšteg karaktera (ne postoji kontekst iza tvrdnji, Trudim se da pronađem nedostatke svih opcija), što znači da ne možemo da tvrdimo da se naši rezultati neće promeniti u zavisnosti od konteksta. Tetlok i saradnici su pokazali da i pri različitim slučajevima, ono što se izdvaja kao pravilnost, jeste da se na osnovu pristupa problemu može pretpostaviti karakter odluke. Između ostalog u svom radu Jost i saradnici (Jost *et al.* 2003) želeli su da naprave okvir za buduća istraživanja eksperimentalnog tipa koja u obzir uzimaju situaciju, interpretaciju iste od strane ispitanika i motivaciju ispitanika da razreši situaciju koja mu je data. Posmatrajući to i Tetlokov istraživanje, u kome se na više posredan način ispituje reagovanje ispitanika u stvarnoj situaciji, naš predlog za dalja istraživanja je da se konstrukti u ovoj oblasti kaoi odnosi između njih ispituju i na eksperimentalan način.

Zaključak

Problem istraživanja bio je ispitati da li načini na koje pojedinac prevazilazi stres pri odlučivanju imaju ulogu u ispoljavanju konzervativnosti i na koji način se to ostvaruje. Rezultati su pokazali da prilikom donošenja odluke koja se smatra socijalno konzervativnom, jedan deo te konzervativnosti se može objasniti načinom na koji osoba prevladava stres pri odlučivanju. Ono što je takođe relevantno jeste da je ispoljavanje socijalne konzervativnosti kao posledice načina prevazilaženja stresa posredovano potrebom za zaokruženošću kod obazrivosti, preobazrivosti i prebacivanja odgovornosti, što znači da pribegavanje određenom načinu prevazilaženja stresa ne dovodi do konzervativnosti samo po sebi ukoliko se u pojedincu ne pojavi Potreba za zaokruženošću. Kod prokrastinacije pomenuto posredovanje ne postoji, već je veza direktna i negativna. Ono što treba uzeti u obzir jeste da su svi rezultati dobijeni u odnosu na pooštreni prag značajnosti – $p = 0.01$.

U radu smo se oslonili na teorijski okvir prema kojem konzervativnost nije uvek uslovljena isključivo individualnim razlikama, već da njeno ispoljavanje zavisi i od situacije. Povezavši konzervativnost sa odlučivanjem, koje na neki način predstavlja situacionu karakteristiku, doprineli smo produbljivanju ove teorije i otvaranju prostora za dalja istraživanja. Iako, opšte gledano, odlučivanje zavisi od konteksta (osoba može na istu dilemu doneti različite odluke u zavisnosti od situacije), u našem radu smo beležili određene tendencije kada je u pitanju prevazilaženje stresa na osnovu kojih smo kasnije ispitivali konzervativnost, što znači da nismo u potpunosti zabeležili situacioni faktor, već naši rezultati predstavljaju nagoveštaj postojanja

istog. Ono što je u radu Džosta i saradnika (Jost *et al.* 2003) predloženo, a što i mi nakon dobijenih rezultata možemo potvrditi, jeste da bi dalja istraživnja trebalo da idu u smeru eksperimentalnog ispitivanja konzervativnosti. Kada kažemo eksperimentalnog mislimo na postavljanje ispitanika u konkretnu situaciju i posmatranje ispoljavanja konzervativnosti u zavisnosti od datog konteksta. Konzervativnost dakle nije posledica isključivo informisanosti pojedinca, ili psiholoških karakteristika pojedinca, već predstavlja mnogo širi fenomen, a ispitivanjem situacionih faktora, koji imaju podjednako značajnu ulogu u ispoljavanju konzervativnosti, korak smo bliži razumevanju ovog fenomena u potpunosti.

Literatura

- Amit A., Sagiv L. 2013. The role of epistemic motivation in individuals' response to decision complexity. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, **121**: 104.
- Aronson E., Wilson D. T., Akert M. R. 2002. *Social Psychology*. New Jersey: Prentice Hall
- Cacioppo J. T., Petty R. E. 1982. The need for cognition. *Journal of Personality and Social Psychology*, **42** (1): 116.
- Cacioppo J. T., Petty R. E., Kao C. F. 2013. Need for cognition scale. Measurement instrument database for the social science. <https://www.midss.org/sites/default/files/ncogscale.pdf>.
- Cerovac I. 2018. Trebaju li nam političke ideje. U *Političke ideje i javne politike: priručnik za političke aktiviste* (ur. M. Živković). Rijeka: National democratic institute, str. 15-96.
- Crowson H. M. 2009. Are all conservatives alike? A Study of the psychological correlates of cultural and economic conservatism. *The Journal of Psychology*, **143** (5), 449.
- Funk L., Hatemi K. P., Medland S., Maes H. M., Silberg L. J., *et al.* (2009). Genetic and environmental transmission of political attitudes over a life time. *The Journal of Politics*, **71** (3): 1141.
- Giddens A., Sutton P. W. 1986. *Sociology*. Cambridge (UK): Polity Press
- Gogić D., Jovanović V., Novović Z. 2009. Uloga anksioznosti u relaciji između potrebe za zaokruženošću i paranoidnosti. *Primenjena psihologija*, **2** (4): 385-400.
- Hayes A.F. 2018. Partial, conditional, and moderated moderated mediation: Quantification, inference, and interpretation. *Communication Monographs*, **85** (1): 4-40.
- Huntington P. S. 1957. Conservatism as an ideology. *The American Political Science Review*, **51** (2): 454.
- Janis I. L., Mann L. 1977. *Decision making: A psychological analysis of conflict, choice, and commitment*. New York: Free Press.
- Jost T. J., Glaser J., Kruglanski W. A., Sulloway J. F. 2003. Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, **129** (3): 339.

- Kruglanski A. W., Webster D. M. 1996. Motivated closing of the mind: "seizing" and "freezing". *Psychological Review*, **103** (2): 263.
- MacKinnon D. P., Krull J. L., Lockwood C. M. 2000. Equivalence of the meditation, confounding and suppression effect. *Prevention science*, **1** (4): 173.
- Mann L., Burnett P., Radford M., Ford S. 1997. The Melbourne Decision Making Questionnaire: An instrument for measuring patterns for coping with decisional conflict. *Journal of Behavioral Decision Making*, **10**: 1.
- Napier J. L., Jost T. J. 2008. Why are conservatives happier than liberals?. *Psychological Science*, **19** (6): 565.
- Roets A., Van Hiel A. 2011. Item selection and validation of a brief, 15-item version of the Need for Closure scale. *Personality and Individual Differences*, **50** (1): 90.
- Tomanović S., Ignjatović S. 2006. The Transition of young people in a transitional society: The case of Serbia. *Journal of Youth Studies*, **9** (3): 269.
- Tetlock E. P., Bernzweig J., Gallant L. J. 1985. Supreme court decision making: Cognitive style as a predictor of ideological consistency of voting. *Journal of Personality and Social Psychology*, **48** (5): 1227.
- Van Laethem S., Mestdagh S., Vanderheyden K. 2003. Personality correlates of the Melbourne conflict decision-making styles: Contribution of need for cognition and need for closure [16th Annual IACM Conference Melbourne, Australia]. *SSRN Electronic Journal*, 399580. <https://ssrn.com/abstract=399580>.
- Zhao X., Lynch Jr G. J., Chen Q. 2010. Reconsidering Baron and Kenny: Myths and truths about mediation analysis. *Journal of Consumer Research*, **37**: 197.
- Žeželj I., Lazić A. 2019. A Serbian adaptation of the Social and Economic Conservatism Scale (Everett, 2013). Unpublished manuscript. Department of psychology, Faculty of Philosophy, Belgrade.

Prediction of Conservatism with Decisional Conflict Coping Styles

Can the handling of internal conflicts when making decisions account for one's conservatism? In this study we tried to examine whether coping patterns displayed before making important decisions (vigilance, hypervigilance, procrastination and buck-passing) have an effect on creating socially conservative attitudes; furthermore, the mediating role of individual differences in information-processing style (need for cognition and need for cognitive closure) was taken into consideration. The study was conducted online, a sample of 129 women and 65 men, completed the Melbourne Decision Making Questionnaire, Need for Cognition Scale, Need for Cognitive Closure Inventory as well as the scale of Social and Economic Conservatism. All instruments were either both translated and validated first, or an already existing translation was used. It was hypothesized that: (1) coping patterns along with the needs for cognition and closure will predict socially conservative attitudes; (2) need for cognition and closure will have an important mediating role in the prediction of socially conservative attitudes. Regression analysis showed that coping patterns along with the needs for cognition and closure indeed have an important role in the prediction of socially conservative attitudes ($R^2 = 14.9\%$, $p < 0.01$). Need for cognitive closure was found to be a significant mediator between three out of four coping patterns and social conservatism (vigilance: $\beta = 0.44$, $p < 0.01$; hypervigilance: $\beta = 0.88$, $p < 0.01$; buck-passing: $\beta = 0.68$, $p < 0.01$). There were no indirect effects shown in the relation between procrastination and conservatism. However, a negative direct effect had been found between these two constructs ($\beta = -0.195$, $p < 0.01$), which implies that people who procrastinate more are less likely to have socially conservative attitudes. In addition, the results show that need for cognition does not play an important mediating role in predicting conservatism. This study showed that handling of internal conflicts while making a decision partially does account for one's social conservatism, and also that these coping patterns are mediated by individual differences in information-processing style.

Prilozi

Prilog A: SEC skala (skala socio-ekonomskog konzervativizma)

Napomena: zvezdicama su onačene stavke koje su rekodovane zbog negativne formulacije

1. Vlada ne treba da se meša u privredu.
2. Tradicionalni brak treba da bude stub društva.
3. Jedan od naših prioriteta treba da bude ulaganje u vojsku i bezbednost.
4. Žene treba da imaju pravo da odlučuju o prekidu trudnoće.*
5. Država i crkva treba da budu odvojene.*
6. Država treba da daje socijalnu pomoć ugroženim građanima.*
7. Treba da negujemo tradicionalne vrednosti.
8. Država treba štedljivo da troši sredstva poreskih obveznika.
9. Slobodno tržište treba da bude zakon.
10. Porodica treba da bude svetinja.
11. Kroz vaspitanje, kod dece treba negovati patriotska osećanja.

Prilog B: MDMQ (skala za određivanje načina prevazilaženja stresa pri odlučivanju)

Obazrivost:

1. Prilikom donošenja odluka volim da sakupljam mnogo informacija.
2. Volim prvo da razmotrim sve mogućnosti.
3. Trudim se da pronađem nedostatke svih opcija.
4. Razmišljam kako na najbolji način da donesem odluku.
5. Pre nego što donesem odluku, trudim se da što bolje definišem svoje ciljeve.
6. Prilično sam oprezan/na kad donosim odluke.

Prebacivanje odgovornosti:

1. Izbegavam da donosim odluke.
2. Ne donosim odluke ukoliko nisam primoran/na.
3. Odlučivanje radije prepuštam drugima.
4. Ne volim da preuzimam odgovornost za donošenje odluka.
5. Ako je to moguće, prepuštam drugima donošenje odluke.
6. Prepuštam donošenje odluka osobama koje su bolje informisane.

Prokrastinacija:

1. Potrošim mnogo vremena na manje bitne stvari pre nego što donesem odluku.
2. Čak i nakon što donesem odluku, odlažem njeno sprovođenje.

3. Kad treba da donosem odluku prođe mnogo vremena pre nego što o njoj počnem da razmišljam.
4. Odlazem donošenje odluka dok nije prekasno.
5. Odugovlačim prilikom donošenja odluka.

Preobazrivost:

1. Kad god se suočim sa teškom odlukom osećam se kao da je dobro rešenje nemoguće pronaći.
2. Osećam ogroman vremenski pritisak kad donosim odluke.
3. Mogućnost da neka sitnica pođe po zlu može da utiče na iznenadnu promenu moje prvobitne odluke.
4. Ne mogu dobro da razmišljam kada odluku moram da donesem na brzinu.
5. Nakon što donesem odluku, mnogo vremena provedem ubeđujući sebe da je ispravna.

Prilog C: PZ skala (skala za merenje potrebe za zaokruženošću)

1. Ne volim neizvesne situacije.
2. Ne volim pitanja na koja se može odgovoriti na mnogo različitih načina.
3. Smatram da dobro organizovan život sa ustaljenom satnicom odgovara mom temperamentu.
4. Osećam nelagodnost ukoliko ne razumem zašto se određeni događaj u mom životu desio.
5. Iritira me kada se jedna osoba ne složi sa uverenjem ostalih članova grupe.
6. Ne volim da ulazim u situacije od kojih ne znam šta da očekujem.
7. Osećam olakšanje kad donesem odluku.
8. Kada se nađem u problemu, najbitnije mi je da što pre nađem rešenje.
9. Lako postanem nestrpljiv/a i iziritiran/a ukoliko odmah ne nađem rešenje problema.
10. Ne volim da budem sa ljudima čije je ponašanje nepredvidivo.
11. Ne odgovara mi kada nečija izjava može da znači različite stvari.
12. Smatram da mi uspostavljanje rutine omogućava više uživanja u životu.
13. Uživam u jasnom i isplaniranom načinu života.
14. Obično ne uzimam u obzir mnogo tuđih mišljenja pre formiranja svog.
15. Mrzim nepredvidive situacije.

Prilog D: PS skala (skala za merenje potrebe za saznanjem)

Napomena: zvezdicama su onačene stavke koje su rekodovane zbog negativne formulacije

1. Više volim složene nego jednostavne probleme.
2. Sviđa mi se da preuzimam odgovornost u situacijama kada treba puno da se razmišlja.
3. Za mene, razmišljanje baš i nije neka zabava.*
4. Pre bih radio stvari u kojima ne mora puno da se misli, nego one koje bi predstavljale izazov za moje misaone sposobnosti.*
5. Pokušavam da predvidim i izbegnem situacije u kojima moram ozbiljno da mislim.*
6. Nalazim posebno zadovoljstvo u tome da dugo rešavam neke teške probleme.
7. Razmišljam samo onoliko koliko moram.*
8. Više volim da razmišljam o malim svakodnevnim stvarima, nego o dugoročnim ciljevima.*
9. Sviđaju mi se zadaci koji zahtevaju malo razmišljanja kada se jednom nauče.*
10. Dopada mi se da moj uspeh zavisi od toga koliko se posvetim razmišljanju.
11. Stvarno uživam u zadacima u kojima se dolazi do novih rešenja.
12. Učenje novih načina razmišljanja mi nije naročito uzbudljivo.*
13. Voleo bih da moj život bude ispunjen zagonetkama koje moram da rešavam.
14. Uživam da razmišljam o apstraktnim stvarima.
15. Više volim zadatke koji su zahtevniji i intelektualne prirode, nego podjednako važne zadatke koji ne zahtevaju razmišljanje.
16. Pre osećam olakšanje nego zadovoljstvo kada obavim nešto što zahteva veliki misaoni napor.*
17. Ne interesuje me kako i zašto nešto radi, već da li radi ili ne.*
18. Obično završim u rešavanju nekog problema čak i kada me se lično ne dotiče.

